

KATARZYNA ASANOWICZ*

BRINGING SOUTHERN ENGLAND'S GARDENS BACK TO LIFE

PRZYWRACANIE DO ŻYCIA OGRODÓW POŁUDNIOWEJ ANGLII

Abstract

This paper presents activities undertaken by the Garden Trust in Hampshire (Southern England). The Trust is an organisation which is a part of the Association of Garden Trusts (AGT), a charity supported by volunteers. Its aims are to prevent the destruction of historic parks and gardens, their maintenance, and promotion of their opening to the public. In this paper we analyse the re-creation of Queen Eleanor's Garden in Winchester designed by Sylvia Landsberg and the design of King John's Garden in Romsey. The basis of this paper is the author's study visits.

Keywords: re-creation, gardens

Streszczenie

W artykule przedstawiono działania podejmowane przez Garden Trust w Hampshire w południowej Anglii, który wchodzi w skład Association of Gardens Trusts. AGT jest organizacją charytatywną, wspieraną przez wolontariuszy. Jej celem jest zapobieganie niszczeniu zabytkowych parków i ogrodów, ich konserwacja oraz promocja ich udostępniania dla ogółu społeczeństwa. W pracy przeanalizowane zostaną: wykonany przez Sylwię Landsberg projekt odtworzenia ogrodu Królowej Eleonory w Winchesterze oraz projekt King John's Garden w Romsey. Podstawą niniejszej pracy są studialne wyjazdy autorki

Słowa kluczowe: od-tworzenie, ogrody

* PhD Eng. Arch. Katarzyna Asanowicz, Unit for Urban and Spatial Planning, Faculty of Architecture, Białystok University of Technology.

*The historic environment matters to all of us.
It tells us about who we are and where we have come from.
It gives identity to our villages, towns and cities.
It has shaped the distinctive character of our countryside¹.*

1. INTRODUCTION

After World War II, both in Poland and in Europe the problem of preservation and restoration of historic gardens took on special significance. As a result of devastating warfare, many of them had been damaged or destroyed. The development of environmental protection of human life led to interest in the value of natural systems, including historic gardens, which are not only living monuments of culture, but also contribute to the growth of society. The need for environmental protection was proclaimed as early as 1998 in the New Charter of Athens: "Planning should seek to safeguard the traditional elements and the identity of the urban environment, including buildings, historic quarters, open spaces, and green areas. These elements should be incorporated into continuous networks, based on urban design principles"². The Athens Charter of 2003 states: "European cities are distinguished by a long history of development (...). It is this history and diversity which has made them different". And further "The future is built at every moment of the present through our actions. The past provides invaluable lessons for the future. In many respects, the city of tomorrow is already with us. There are many features of present city life which we cherish and value, and which we hope to bequeath to future generations"³.

In England, the protection and preservation of historic complexes is taken care of by the National Trust, a public institution, the purpose of which is the protection and preservation of historic gardens and places of special interest throughout the country. In 1984 a record of historic parks and gardens of England was established. This list contains more than 1,600 objects of all sizes – from large public gardens to small home gardens.

Protection and preservation of historical sites is also dealt with by the Association of Gardens Trusts, which is a charity supported by volunteers. Founded in 1993, AGT represents 35 County Garden Trusts. The CGTs claim that green spaces play an important role in creating a healthy society. The organisation supports volunteers in activities aimed at research, preservation and use of parks, gardens and green areas, both historical and contemporary. The CGTs cooperate closely with many similar organisations involved in environmental protection activities in England, such as the Garden History Society, the Garden Museum, Green Space, the Historic Houses Association, the National Trust, English Heritage, CABE, NADFAS, the Heritage Alliance, and the Woodland Trust. The CGT's main task is to support programmes that help transfer skills and knowledge of current and future generations, both at county and national level.

The Association of Gardens Trusts responds to government initiatives, helps to solve planning problems, is involved in knowledge transfer programs, promoting gardening

¹ *Heritage Protection for the 21st Century: White paper*, Department of Culture, Media and Sport, 2008, 4.

² *New charter of Athens 1998, European Council of Town Planners' principles for planning cities*, Municipality of Athens/European Council of Town Planners in Athens, 1998, 13.

³ *The New Charter of Athens 2003, The European Council of Town Planners' Vision for Cities in the 21st century*, Lisbon, 20 November 2003, 2-3.

skills in schools and adult education centres, and enabling teachers and planners to conduct field research⁴. Following the government planning strategy: "England is particularly rich in parks and gardens, and their human-created and natural features are as important to national, and indeed international, culture as are our greatest buildings"⁵.

The importance of historic gardens cannot be overestimated. They are an important element that affects the character of a city and is associated with the local population and history. They often contain valuable historic elements. It should be remembered that historic gardens are valuable not only because of their high aesthetic value, but also because of the social and educational value. The importance of the historic environment is clearly emphasised in the official documents of the Government of the United Kingdom. "It is fundamental to the Government's policies for environmental stewardship that there should be effective protection for all aspects of the historic environment. The physical survivals of our past are to be valued and protected for their own sake, as a central part of our cultural heritage and our sense of national identity. They are an irreplaceable record which contributes, through formal education and in many other ways, to our understanding of both the present and the past. Their presence adds to the quality of our lives, by enhancing the familiar and cherished local scene and sustaining the sense of local distinctiveness which is so important an aspect of the character and appearance of our towns, villages and countryside. The historic environment is also of immense importance for leisure and recreation"⁶.

2. BACKGROUND

Hampshire, with its capital in Winchester, is located in the south of England and covers an area of 3769 km². The county includes eleven districts. As a ceremonial county it includes two additional single administrative units (Southampton and Portsmouth). On its territory there are 58 gardens and parks of historical importance registered with the National Trust (representing approximately 5% of all gardens on the register). In addition to the gardens registered with the National Trust, Hampshire has a large number of historic parks and gardens of local importance that substantially determine the nature, diversity and distinctiveness of its landscape. Most of these are privately owned. Dating from the mediaeval period to the present day, Hampshire's historic parks, gardens and other designed landscapes include:

1. remains of mediaeval deer parks,
2. earthworks, providing evidence of former parks and gardens,
3. landscapes of country houses, including parks, pleasure grounds, kitchen gardens and ornamental woodlands,
4. designed gardens and house grounds,
5. plant collections,
6. public parks and open spaces,
7. cemeteries and churchyards,
8. designed landscapes forming the grounds of institutional or business premises.

⁴ S. Shields, *About The Association of Gardens Trusts*, <http://www.gardenstrusts.org.uk/5-countygardenstrusts-list.html>.

⁵ *Planning Policy Guidance 15: Planning and the Historic Environment*, Department of the Environment and Department of National Heritage, 1994, 36.

⁶ *Planning Policy...*, 6.

Documents relating to the cultural heritage state that parks and gardens have a historical significance when they:

1. illustrate an aspect of the history of parks, gardens and landscape design, represent the work of a particular designer or were created in a particular period or style,
2. contain historic features that are valuable not only because of the archaeological, architectural or artistic features, but also have cultural or social values,
3. have significant historical connotations (associated with a particular person or event),
4. are part of a group of buildings or a site of historical importance,
5. illustrate historical changes in the landscape.

Historic parks and gardens are multi-dimensional, which results from overlapping features, events and design purposes. They are dynamic environments that are subject to change and if the development of these spaces is not controlled, they may be degraded. Protection policy for historic parks and gardens is usually included in local development plans. Local authorities cooperate with the Garden History Society that supports the creation of a list of sites in the local plans. In Hampshire, local lists have been created by five districts: Fareham, Gosport, Hart, Havant and the New Forest. The register is based on research carried out since 1981 and includes more than 900 sites, including those that have been forever lost or exist in rudimentary form⁷.

3. RESEARCH GOALS

We have relatively little information about the gardens of the Middle Ages, which, unlike the Islamic and Roman gardens of the classical era, have not affected the garden forms of subsequent ages. The incomplete knowledge that we now have about mediaeval gardens does not allow us to reproduce the full picture. As Stępniewska writes, information about the Middle Ages is provided in archival sources, literature, illustrations, archaeological excavations and the latest research techniques, such as aerial photography, chemical analysis and isotope analysis⁸.

Lack of documentation of historic gardens makes the term "reconstruction" inappropriate. In such cases only a "re-creation" is possible. Re-creation is a term introduced by Sylvia Landsberg in the design of mediaeval gardens. She proposes a creative synthesis of different historical layers and adding, if necessary, an additional contemporary layer.

An analysis of the register of Hampshire parks and gardens revealed there are no surviving mediaeval gardens in the county. Many (dated before 1540) were most frequently deer parks, created in the 13th and 14th centuries. Most of these were in the districts of Basingstoke, East Hampshire, New Forest, Test Vavenue and Winchester. Currently, mostly of these are places of historical importance, and a few are privately or institutionally owned⁹.

After analysis of the register of Hampshire historic parks and gardens, two sites have been selected: Queen Eleanor's Garden, designed by S. Landsberg (a small

⁷ *Hampshire's Historic Parks and Gardens, Landscape Planning and Heritage Group*, Environment Department, Hampshire County Council, 2007.

⁸ B. Stępniewska, *Kompozycja zieleni, Part II: Średniowiecze*, Politechnika Wroclawska, Wrocław 1993, 7.

⁹ *Hampshire Register of Historic Parks and Gardens*, <http://www3.hants.gov.uk/landscape-and-heritage/historic-environment/parks-gardens/hampshire-register/hampshire-register-basingstoke.htm>.

garden within a conservation area) and King John's House together with a recently created garden (which includes a few small spaces in different historical styles). One of the advantages of the selected gardens is their availability to the public.

4. QUEEN ELEANOR'S GARDEN IN WINCHESTER¹⁰

The initiator of the re-creation of the mediaeval castle garden was the Garden Trust and the Hampshire Department of Architecture. The garden was designed by Sylvia Landsberg and John Harvey and opened on July 8, 1986.

The garden, which is in the form of a trapezoid measuring about 9 × 27 m, adheres to the south wall of the Great Hall. From the south, it is enclosed by a high wall (2.5 m), a remnant of a former palace built by Sir Christopher Wren, and from the east by the new building of the Low Court (Ill. 1).

The aim of the designers was not to create a garden that is utilitarian, but one, "(...) in which a queen such as Eleanor of Castile might sit and play chess (...). There would have to be sitting space for her six or seven damsels-in-waiting too, perhaps a shady arbour to walk in, and herbs to pick and bruise in the hand, while servants beneath a pentice carried dishes from the nearby kitchens to the great dining hall"¹¹.

The authors of the re-creation considered two variants of the garden. The first is the "merrie" garden, in mediaeval colours, with patterned tiled paving, flowers, decorated with gilt heraldic symbols. The second option is a raw garden reflecting the purity of a knight, in accordance with Henry III's fondness for whitewashed houses and white flowering trees, such as cherries and pears. Eventually, it was decided to create the mood of the past with evergreen plants such as grass, holly, laurel and ivy, which symbolise knightly fidelity. Thanks to this, the appearance of the garden does not depend on seasonal flowers, and colour accents have been achieved by introducing flowers that blossom at different times (irises, roses and lilies).

The central part of the garden is grass, playing the same role in the garden composition as a pause does in music. In front of the exit from the Great Hall there is an octagonal fountain with a column, which is a copy of the 13th-century tomb of Peter de Sancto Mario from the nearby Hospital of the Holy Cross. At the top of the column there is a falcon looking toward the exit. A channel by the fountain was inspired by Spanish-Arabic poems and symbolises a writhing snake. A similar solution can be found in the garden at Wolvesley Palace in Winchester where Queen Eleanor of Castile stayed in 1306.

A green passage for walks in the shade, 10 m in length, was built in the form of a curved barrel construction with chestnut poles, spaced every 45 cm and connected together by horizontal poles. The passage was planted with vines alternating with rose bushes. Vines have also been planted at the wall of the Great Hall. In addition to the passage, shadow is provided by a fig-tree and hawthorn (a Glastonbury variety, which blooms twice a year – in winter and spring).

¹⁰ Winchester is the capital of the county of Hampshire. The heyday of the castle in Winchester occurred in the second half of the 13th century. It was the seat of two queens: Eleanor of Provence (wife of King Henry III) and Eleanor of Castile (wife of King Edward, son of Henry III). In 1235, the Great Hall was built and established three herb gardens. However, both the exact size and position of all three gardens is unknown, because the buildings between which they lay were not preserved. What is known is that the area covered by turf lay south of the Great Hall, near the kitchen. Currently, of entire castle complex only the Great Hall has survived. After: S. Landsberg, *The Medieval Garden*, The British Museum Press, 2009, 120-121.

¹¹ *Idibem*, 121.

Shelter at the eastern edge of the garden is provided by a roof connecting the kitchen and Henry III's hall in nearby Clarendon Palace. It is roofed with oak shingles, as the Great Hall once was, and the steep slope of the roof and end rafters have been copied from a mediaeval merchant's house at French Street in Southampton. By the wall of the Great Hall a small herbarium with a peat bench is constructed. Its entrance is through an arch topped with the coat of arms of Eleanor of Castile – a purple lion on a white background and a gold castle on red, according to the coat of arms on her tomb in Westminster Abbey.

All stone elements (curbs, benches, fountain, and pavement) are made of Purbeck limestone, the same as was used for the construction of the Great Hall. Benches have also been copied from window sills in the Great Hall. In the selection of plants for the restoration, "Mediaeval Gardens" by J. Harvey¹² was used, as it provides a list of mediaeval plants available in the present day.

5. KING JOHN'S GARDEN IN ROMSEY

Located in the vavenuue of the River Test, Romsey Old Town includes a historic centre with a Norman Abbey. The city centre is intersected by streams flowing into the River Test. King John's Garden is located behind the building of the current Heritage Centre at 13 Church Street, surrounded by historic houses. In the past, there was a garden, but this had fallen into disrepair. At the end of the 1980s, in the new spatial development plan for Romsey town centre, the area was earmarked for public green areas¹³. Through the efforts of Hampshire Garden Trust in 1990, the property was purchased by the municipality of Test Vavenuue.

Gilly Drummond, president of the Hampshire Garden Trust, played an important role in the garden's restoration. The work was financed by the local council, English Heritage (a government agency caring for monuments in England) and grants, but most of all thanks to the efforts of volunteers gathered around the "Friends of King John's Garden". In 1993 the design team (R. Bebb, G. Moore, M. Ricketts, D. and D. Hargreaves) decided that the garden should have a historical reference but could not be a duplication of the gardens of the mediaeval period, and that the plants should be limited to those available before 1700s. The garden was officially opened in April 1995¹⁴.

The garden is fenced by a brick wall, only a small part on the south is surrounded by a wooden fence. It has two entrances – one from the east over a footbridge over a stream and one from the west through a gate located behind the Heritage

¹² J. Harvey's research was based itself on *Aelfric schoolboy vocabulary lists of 995*; an English version of the poem *Floridus Macer* (1395), a 14th-century description of the "Square Garden" by Henry the Poet; a 14th-century translation of Palladius; poem by royal gardener John Gardener (XIV century), the list of plants drawn up in the 14th century by the Dominican Fromond Daniel, and the Fromond list of about 1525. After: S. Landsberg, *The Medieval...*, 7.

¹³ Romsey – a town in the UK which lies in the district of Test Vavenuue in Hampshire in southern England. Look at Romsey: *Romsey Old Town*, Test Vavenuue Borough Council, 2008, 3.

¹⁴ J. Denham, *The Friends of King John's Garden*, Romsey and District Society, N°84, 2003, 14. Initially only the northern part of the garden was opened. The next part was successfully handed over for use in 1998, when shelter over the entrance near the bridge over the stream was constructed, and in 2000, the roof and supporting wall of the demolished the 18th-century houses, and in 2001, the Victorian-style garden. In 2002 the driveway and a fountain in the courtyard were finished. After: A. Burn, *King John's Garden*, Romsey and District Society, N°95, 2006, 6.

Centre. The eastern border of the garden is one of the tributaries of the River Test – Holbrook stream. A rectangular funnel-shaped plot has been divided into two separate gardens: north and south. The northern part is irregular and the southern section has the shape of a narrow elongated rectangle. On the plot there are two historic buildings: the house of King John and the Tudor House¹⁵.

On the south side there is a path along which a number of gardens are placed. The northern part of the garden is more casual. There is an entrance courtyard (Medwell Court), an inner courtyard, a Spring Meadow and a Summer Meadow. The southern part of the garden stretches out as a series of spaces and includes a herb garden, an ornamental garden, a rock garden with a fountain, and a Victorian garden (Ill. 2).

In front of the Tudor House there is a rectangular courtyard entrance, which was built using Purbeck limestone. On the axis of the building, on a raised semi-circular bed, a fountain has been placed. The dominant plants are boxwood and Christmas box (*Sarcococca hookeri*). The inner courtyard is located in place of the houses demolished in the eighteenth century, of which only the rear wall remains. The courtyard is paved with stones from the church of St. Mary and from an early seventeenth-century house, and a pump is located there.

The oak arcade wall in the north-east corner supports roses (*Moschata*, *Alba*, *Eglanteria* and *Kazanlik*). The dominant element is the quince tree. The "Spring Meadow" contains plants such as old apple varieties (*Orleans Reinette*, *Cornish Aromatic*) and flowers blooming in spring (*Bluebells*, *Snowdrops*), on the wall there are spanned vines (*Vitus Chasselas*), and in the western corner a fig tree has been planted. In the central part of the "Summer Meadow" there is a holly tree, which is a remnant of the former garden. Other plants growing here include apple and pear trees, typical summer plants (*Musk Mallow*, *Greater Knapweed*, *Moon Daisy*, *Wild Carrot flower*, *Rose*), and on the wall splitting the garden into the northern and southern parts, a cherry tree is stretched on a trellis.

In the southern part of the garden there is a small herb garden where you can find many medicinal plants as well as rose beds. Behind this there is a decorative garden with clematis, lilies and roses. Along the path on the wall separating two parts of the garden pear trees grow (a black variety from Worcester, cultivated as early as the thirteenth century and a *Jargonelle* variety). The newest is a Victorian garden, containing plants known in the 19th-century with dominating reds of roses, peonies and blue lavender.

¹⁵ King John's House is the oldest brick building in the easternmost building complex on 13 Church Street. This was confirmed in the 20th century when a study of the wood used in the building was carried out, which dated it to 1256. In 1530, the building and the surrounding area belonged to the Benedictine nunnery and was a guesthouse for men. The name King John's House was used for the first time in 1927, because it was thought that the building belonged to King John (1167-1216) and served him as a hunting lodge. Over its 750-year history, the building has undergone numerous changes. In the 17th and 18th centuries it was, among other things, a brewery, and at the end of the 18th century it was transformed into refuge for the poor. At the end of the 16th century, on the west side was added a second timber frame building (Tudor Cottage). In the 18th century to the eastern wall of the building were built the Queen Ann Cottages. The whole area functioned as a Church Court. In 1938 Queen Ann Cottages were demolished, retaining only the back wall, currently serving as garden furnishings. King John's House entered the register of Grade I buildings for the first time on 28.08.1951. At present the building houses a museum. <http://www.parksandgardens.org>; <http://www.english-heritage.org.uk>.

6. CONCLUSION

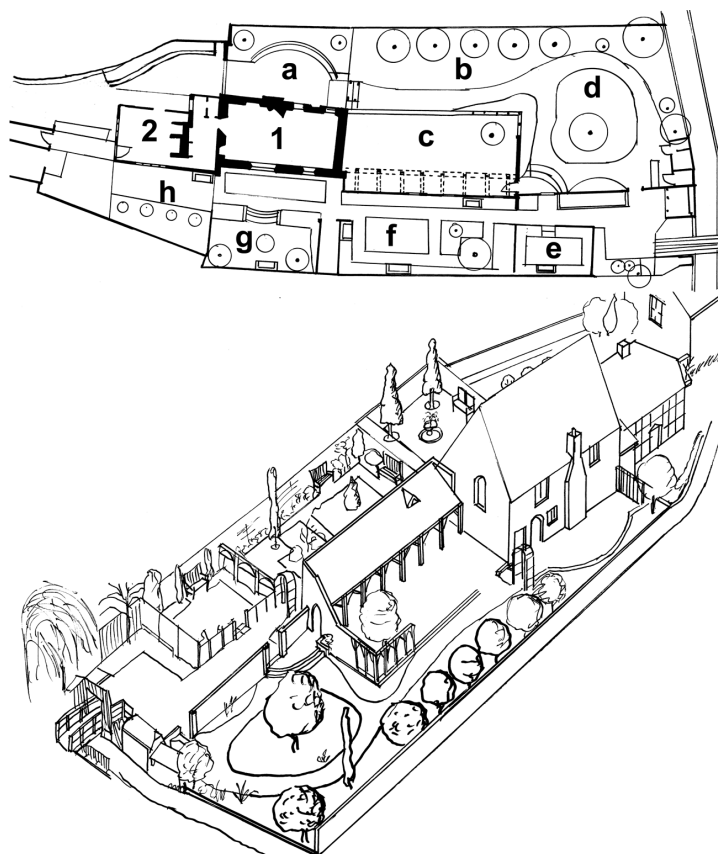
King John's Garden in Romsey hosts a "Beggar's Fair" every year, an event where musicians and dancers perform madrigals and read poetry. An important area of activity is education. A special educational programme for schools has been developed, covering topics from the history of England. In addition to the cultural life in the garden, there is a tea room, the rooms in the buildings are rented out for various events, and twice a year citizens can also buy seedlings. In Winchester, the Great Hall and the adjoining gardens host various conferences and events, as well as a mediaeval feast and classes for students.

The method of re-creating historic gardens presented in the article creates new opportunities for exhibiting cultural heritage to the wider population. It enables visitors to learn more about history and its impact on modern times. Gardens are not stagnant museum spaces, but spaces in which, as in the Middle Ages, life goes on.

III. 1. Queen Eleanor's Garden in Winchester (photo by K. Asanowicz)

II. 1. Ogród Królowej Eleonory w Winchesterze (fot. K. Asanowicz)

- II. 2. King John's Garden in Romsey: 1 – King John's House, 2 – Tudor Cottage, a – Medwell Court, b – Spring Meadow, c – Courtyard, d – Summer Meadow, e – herb garden, f – flower garden, g – rockery with fountain, h – Victorian garden (edited by K. Asanowicz)
- II. 2. Ogród Króla Jana w Romsey, 1 – King John's House, 2 – Tudor Cottage, a – dziedziniec wejściowy, b – łąka wiosenna, c – dziedziniec wewnętrzny, d – łąka letnia, e – ogród ziołowy, f – ogród kwiatowy, g – ogród skalny z fontanną, h – ogród wiktoriański (oprac. K. Asanowicz)

REFERENCES

- BURN A., *King John's Garden*, Romsey and District Society, N°95, 2006.
- DENHAM J., *The Friends of King John's Garden*, Romsey and District Society, N°84, 2003.
- Hampshire's Historic Parks and Gardens*, Landscape Planning and Heritage Group, Environment Department, Hampshire County Council, 2007.
- Hampshire Register of Historic Parks and Gardens*, <http://www3.hants.gov.uk/landscape-and-heritage/historic-environment/parks-gardens/hampshire-register/hampshire-register-basingstoke.htm>.
- Heritage Protection for the 21st Century*, Department of Culture, Media and Sport, March 2007.
- LANDSBERG S., *The Medieval Garden*, British Museum Press, 1998.
- Look at Romsey: Romsey Old Town*, Test Valley Borough Council, 2008.

- New charter of Athens 1998, European Council of Town Planners' principles for planning cities, Municipality of Athens/European Council of Town Planners in Athens, 1998.*
- Nowa Karta Ateńska 2003. Wizja miast XXI w., Towarzystwo Urbanistów Polskich, Warszawa 2003.*
- Planning Policy Guidance note 15, Planning and the Historic Environment, 1994, <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20120919132719/www.communities.gov.uk/publications/planningandbuilding/planningpolicyguidance8>.*
- SHIELDS S., *About The Association of Gardens Trusts*, <http://www.gardenstrusts.org.uk/5-countygardenstrusts-list.html>.
- STĘPNIEWSKA B., *Kompozycja zieleni, Part II: Średniowiecze*, Politechnika Wroclawska, Wrocław 1993.

*Zabytkowe środowisko jest ważne dla nas wszystkich.
Mówi nam o tym, kim jesteśmy i skąd pochodzimy.
Określa tożsamość naszych wsi, miasteczek i miast.
Kształtuje wyjątkowy charakter naszego krajobrazu¹⁶.*

1. WSTĘP

Po II wojnie światowej, zarówno w Polsce, jak i w krajach Europy, problem ochrony i konserwacji ogrodów zabytkowych nabrał szczególnego znaczenia. W wyniku wyniszczających działań wojennych wiele z nich uległo zagładzie lub dewastacji. Rozwój ochrony środowiska życia człowieka przyczynił się do zainteresowania wartością układów przyrodniczych, w tym i ogrodów zabytkowych, które nie tylko stanowią żywe pomniki kultury, ale też przyczyniają się do wzrostu wartości społecznej. Konieczność ochrony elementów środowiska głośno już w 1998 roku Nowa Karta Ateńska: „Planowanie urbanistyczne musi zapewnić ochronę tożsamości i tradycyjnych elementów środowiska miejskiego, takich jak budynki, dzielnice zabytkowe, tereny zielone i otwarte”¹⁷. W 2003 roku w Kartie Ateńskiej czytamy: „Miasta europejskie wyróżniają się długą historią swego rozwoju (...). To właśnie historia i różnorodność czyni miasta Europy odmiennymi od miast innych części świata”. I dalej: „Przyszłość kształtują nasze dzisiejsze działania. Przeszłość daje nam nieocenione nauki na przyszłość. Pod wieloma względami miasto przyszłości istnieje już dzisiaj. Współczesne miasto ma wiele cech, które cenimy i pielęgnujemy i chcemy przekazać przyszłym pokoleniom”¹⁸.

W Anglii ochroną i konserwacją zabytkowych założeń zajmuje się trust narodowy (National Trust), instytucja użyteczności publicznej, której celem jest ochrona i konserwacja ogrodów zabytkowych oraz miejsc o szczególnym znaczeniu na terenie całego kraju. W 1984 roku powstał rejestr historycznych parków i ogrodów Anglii, na którego liście znajduje się ponad 1600 obiektów różnej wielkości – od dużych ogrodów publicznych po małe ogrody domowe.

Ochroną i konserwacją zabytkowych założeń zajmuje się również Association of Gardens Trusts, które jest organizacją charytatywną, wspieraną przez wolontariuszy.

¹⁶ *Heritage Protection for the 21st Century; White paper*, Department of Culture, Media and Sport, 2008, 4.

¹⁷ *New charter of Athens 1998, European Council of Town Planners' principles for planning cities*, Municipality of Athens/European Council of Town Planners in Athens, 1998, 13.

¹⁸ *Nowa Karta Ateńska 2003. Wizja miast XXI w.*, Towarzystwo Urbanistów Polskich, Warszawa 2003, 6-7.

Założone w 1993 roku AGT reprezentuje na szczeblu krajowym 35 oddziałów (County Gardens Trusts), działających w hrabstwach. CGT uważa, że tereny zielone odgrywają ważną rolę w tworzeniu zdrowego społeczeństwa. Organizacja wspiera wolontariuszy w działaniach służących badaniom, zachowaniu i użytkowaniu parków, ogrodów i terenów zielonych, zarówno zabytkowych, jak i współczesnych. CGT ściśle współpracują z wieloma podobnymi organizacjami, zajmującymi się terenami zielonymi w Anglii, takimi jak Garden History Society, Garden Museum, Green Space, Historic Houses Association, National Trust, English Heritage, CABE, NADFAS, Heritage Alliance i Woodland Trust. Głównym zadaniem CGT jest wspieranie programów, które służą przekazywaniu umiejętności i wiedzy obecnym oraz przyszłym pokoleniom, zarówno na poziomie powiatu, jak i kraju.

Association of Gardens Trusts odpowiada na inicjatywy rządowe, pomaga w rozwiązywaniu problemów planistycznych, jest zaangażowana w promowanie programów przekazywania cennych umiejętności ogrodniczych i wiedzy w szkołach oraz kształceniu dorosłych i umożliwieniu nauczycielom i planistom prowadzenie badań terenowych¹⁹.

We wskazówkach do strategii rozwoju oraz planowania i ochrony środowiska z września 1994 roku czytamy: „Anglia jest szczególnie bogata w zaprojektowane przez człowieka parkowe krajobrazy i ogrody, a stworzone przez ludzi oraz naturalne ich cechy są równie ważne dla naszej, a nawet międzynarodowej kultury, jak nasze najstynniejsze budynki”²⁰.

Znaczenie ogrodów historycznych trudno przecenić. Są one ważnym elementem, który ma wpływ na charakter miasta i wiąże się z miejscową ludnością i lokalną historią. Często zawierają wartościowe zabytkowe elementy. Pamiętać należy o tym, że ogrody historyczne są cenne nie tylko ze względu na swoją dużą wartość estetyczną, ale również ze względu na wartość społeczną i edukacyjną. Znaczenie ochrony środowiska historycznego jest dobitnie podkreślane w oficjalnych dokumentach rządu Wielkiej Brytanii. „Fundamentalne znaczenie dla polityki rządu w zakresie dbałości o środowisko ma skuteczna ochrona wszelkich aspektów środowiska historycznego. Relikty przeszłości powinny być doceniane i chronione jako główny element naszego dziedzictwa kulturowego i naszego poczucia tożsamości narodowej. Są niezastąpionym zapisem, który przyczynia się, przez edukację formalną i na wiele innych sposobów, do zrozumienia zarówno teraźniejszości, jak i przeszłości. Ich obecność przyczynia się do poprawy jakości naszego życia, podtrzymania poczucia lokalnej odrębności, która jest tak ważnym aspektem charakteru i wyglądu naszych miast, wsi i terenów wiejskich. Zabytkowe otoczenie ma również ogromne znaczenie dla wypoczynku i rekreacji”²¹.

2. DZIEDZICTWO OGRODOWE HRABSTWA HAMPSHIRE

Hrabstwo Hampshire ze stolicą w Winchesterze leży w południowej Anglii i zajmuje powierzchnię 3769 km². W skład hrabstwa wchodzi jedenaście dystryktów. Jako

¹⁹ S. Shields, *About The Association of Gardens Trusts*, <http://www.gardenstrusts.org.uk/5-countygardenstrusts-list.html>.

²⁰ *Planning Policy Guidance 15: Planning and the Historic Environment*, Department of the Environment and Department of National Heritage, 1994, 36.

²¹ *Ibidem*, 6.

hrabstwo ceremonialne obejmuje dodatkowo dwie jednolite jednostki administracyjne (Southampton i Portsmouth). Na jego terenie zarejestrowanych w National Trust jest 58 ogrodów i parków o znaczeniu historycznym (co stanowi ok. 5% wszystkich ogrodów znajdujących się w rejestrze). Oprócz zarejestrowanych w National Trust, Hampshire ma dużo zabytkowych parków i ogrodów o znaczeniu lokalnym, które determinują w znacznym stopniu charakter, różnorodność i odrębność jego krajobrazu. Większość z nich jest własnością prywatną. Poczynając od średniowiecza, zabytkowe parki, ogrody i krajobrazy Hampshire obejmują:

1. pozostałości po średniowiecznych zwierzyńcach,
2. obiekty ziemne, będące dowodem istnienia parków i ogrodów w przeszłości,
3. wiejskie krajobrazy, w tym parki, tereny rekreacyjne, ogrody kuchenne i obszary leśne (*ornamental woodland*),
4. projektowane ogrody,
5. kolekcje roślin,
6. publiczne parki i tereny otwarte,
7. cmentarze i place przykościelne,
8. zaprojektowane tereny zielone przy obiektach użyteczności publicznej.

Dokumenty dotyczące dziedzictwa kulturowego mówią, że parki i ogrody mają znaczenie historyczne, gdy:

1. ilustrują pewien aspekt historii parków, ogrodów i krajobrazu, są dziełem określonego autora lub zostały utworzone w danym okresie czy stylu,
2. zawierają zabytkowe elementy, które są cenne nie tylko ze względu na wartości archeologiczne, architektoniczne, sztuki ogrodniczej, ale mają również wartości kulturowe lub społeczne,
3. mają znaczące historyczne konotacje (związane z konkretną osobą lub wydarzeniem),
4. są częścią grupy budynków lub terenu o znaczeniu historycznym,
5. są ilustracją historycznych zmian krajobrazu.

Historyczne parki i ogrody charakteryzują się wieloaspektowością, wynikającą z nakładających się cech, zdarzeń i celów projektowych. Są to dynamiczne środowiska, które podlegają zmianom i, jeśli nie kontrolujemy ich rozwoju, to przestrzenie te ulegają degradacji. Polityka ochrony zabytkowych parków i ogrodów zwykle jest zawarta w lokalnych planach rozwoju. Władze lokalne współpracują z Garden History Society, które wspiera tworzenie listy obiektów w planach miejscowych. W hrabstwie Hampshire lokalne listy zostały utworzone przez rady pięciu dystryktów: Fareham, Gosport, Hart, Havant i New Forest. Rejestr powstał na podstawie badań wykonywanych od 1981 roku i obejmuje ponad 900 miejsc, w tym takie, które zostały na zawsze utracone lub istnieją w formie szczątkowej²².

3. CEL BADAŃ

Zachowało się stosunkowo niewiele informacji na temat ogrodów z okresu średniowiecza, które w odróżnieniu od ogrodów islamskich czy rzymskich ogrodów epoki klasycznej, nie wpłynęły na formy ogrodowe zakładane w epokach późniejszych. Niepełna wiedza, jaką dysponujemy obecnie o ówczesnych ogrodach, nie pozwala

²² Hampshire's Historic Parks and Gardens, Landscape Planning and Heritage Group, Environment Department, Hampshire County Council, 2007.

na odtworzenie pełnego obrazu. Jak pisze Barbara Stępniewska, wiadomości o średniowieczu dostarczają nam zarówno źródła archiwalne, literatura, ilustracje, prace archeologiczne, jak i najnowsze techniki badawcze, takie jak fotografia lotnicza, analizy chemiczne czy badania izotopowe²³.

Brak dokumentacji historycznych ogrodów powoduje, że termin „odbudowa” jest terminem niewłaściwym. W takich przypadkach możliwe jest jedynie „ponowne utworzenie”. Od-tworzenie (*re-creation*) jest to określenie wprowadzone przez Sylwię Landsberg przy projektowaniu średniowiecznych ogrodów. Proponuje ona twórczą syntezę różnych zachowanych warstw historycznych oraz dodanie, w przypadkach tego wymagających, dodatkowej współczesnej warstwy.

Analiza rejestru parków i ogrodów hrabstwa Hampshire pozwoliła stwierdzić, że w hrabstwie nie zachowały się ogrody średniowieczne. Liczne (datowane w rejestrze na okres przed 1540 r.) były najczęściej zwierzyńcami, zakładanymi w XIII i XIV wieku. Najwięcej było ich na terenie dystryktu Basingstoke, East Hampshire, New Forest Test Valley i Winchester. Obecnie w większości są to miejsca o znaczeniu historycznym, nieliczne są we władaniu prywatnym lub instytucjonalnym²⁴.

Po analizie rejestru historycznych parków i ogrodów hrabstwa Hampshire wybrano do omówienia Queen Eleanor's Garden, zaprojektowany przez S. Landsberg (mały ogród publiczny leżący w strefie konserwatorskiej), oraz King John's House wraz z ogrodem utworzonym współcześnie, w którym zaprojektowano kilka małych przestrzeń w różnych stylach historycznych. Jedną z wartości wybranych ogrodów jest ich publiczna dostępność.

4. QUEEN ELEANOR'S GARDEN W WINCHESTERZE²⁵

Inicjatorem idei odtworzenia średniowiecznego ogrodu zamkowego był Garden Trust i departament architektury hrabstwa Hampshire. Zaprojektowany został przez Sylwię Landsberg wspólnie z Johnem Harveyem. Ogród oddano do użytku 8 lipca 1986 roku.

Przestrzeń w formie trapezu o wymiarach około 9 × 27 m przylega do południowej ściany Wielkiej Sali (Great Hall). Od południa zamknięty jest wysoką na około 2,5 m ścianą, pozostałością dawnego pałacu zbudowanego przez Ch. Wrena, a od wschodu nowym budynkiem Low Court (Il. 1).

Założeniem projektantów nie było stworzenie ogrodu typowo użytkowego, ale takiego, „(...) w którym królowa mogłaby siedzieć i grać w szachy (...). Przestrzeń powinna zapewnić miejsce dla sześciu lub siedmiu dam dworu, mieć zacienioną altanę do spacerów i zioła, które można było zerwać i rozetrzeć w dłoni, podczas gdy

²³ B. Stępniewska, *Kompozycja zieleni*, Cz. II: *Średniowiecze*, Politechnika Wroclawska, Wrocław 1993, 7.

²⁴ *Hampshire Register of Historic Parks and Gardens*, <http://www3.hants.gov.uk/landscape-and-heritage/historic-environment/parks-gardens/hampshire-register/hampshire-register-basingstoke.htm>.

²⁵ Winchester jest stolicą hrabstwa Hampshire. Okres rozkwitu zamku w Winchesterze przypada na 2 połowę XIII w. Był siedzibą dwóch królowych: Eleonory Prowansalskiej (żony króla Henryka III) i Eleonory Kastyljskiej (żony króla Edwarda I, syna Henryka III). W 1235 r. wybudowano Wielką Salę (Great Hall) i założono trzy ogrody ziołowe. Jednakże zarówno dokładne rozmiary, jak i położenie wszystkich trzech ogrodów jest nieznane, gdyż budynki, między którymi się znajdowały, nie zachowały się. Wiadomo jednak, że obszar pokryty murawą leżał na południe od Great Hall, w pobliżu kuchni. Obecnie z całego kompleksu zamkowego zachowała się jedynie Wielka Sala. Za: S. Landsberg, *The Medieval Garden*, The British Museum Press, 2009, 120-121.

służący pod pulpitowym zadaszaniem serwowali potrawy z kuchni znajdującej się w pobliżu wielkiej sali jadalnej²⁶.

Autorzy projektu odtworzenia rozważali dwa warianty ogrodu. Pierwszy to ogród „odświętny”, w średniowiecznej kolorystyce, z nawierzchnią z płyt, kwiatami, ozdoby połączonymi symbolami heraldycznymi. Wariant drugi to surowy ogród, odzwierciedlający czystość rycerską, zgodny z upodobaniem Henryka III do bielonych budynków i biało kwitnących drzew, takich jak wiśnie czy grusze. Ostatecznie zdecydowano się na przywołanie nastroju przeszłości przez wprowadzenie jako tematu przewodniego zimozielonych roślin, takich jak murawa, ostrokrzew, wawrzyn oraz bluszcz, które miały symbolizować wierność rycerską. Dzięki temu wygląd ogrodu nie zależał od sezonowych kwiatów, a swój kolor uzyskał przez wprowadzenie akcentów kwiatowych kwitnących w różnych okresach (irysów, róż i lilii).

Centralna część ogrodu to murawa, pełniąca w kompozycji ogrodu taką samą rolę jak pauza w muzyce. Na wprost wyjścia z Wielkiej Sali umieszczono ośmiokątną fontannę z kolumną wysokości człowieka, która jest kopią XIII-wiecznego grobowca Petera de Sancto Mario z pobliskiego szpitala St. Cross. Zwieńczenie kolumny to sokół patrzący w stronę wyjścia. Kanałik przy fontannie powstał z inspiracji hiszpańsko-arabskimi poematami i symbolizuje wijącego się węża. Podobne rozwiązanie można znaleźć w ogrodzie w Wolvesley Palace w Winchesterze, gdzie w 1306 roku przebywała królowa Eleonora Kastylijska. Zielony pasaż, pozwalający na spacer w cieniu, o długości około 10 m, zbudowano w formie kolebkowej konstrukcji z wygiętych żerdzi kasztanowca, rozstawionych co 45 cm i połączonych ze sobą za pomocą poziomych żerdzi. Pasaż został obsadzony winoroślą na przemian z krzewami róży. Winorośl została obsadzona również ściana Wielkiej Sali. Oprócz pasażu cień zapewnia również figowiec i głóg odmiany Glastonbury (kwitnie dwa razy w roku – zimą i wiosną). Zadaszenie przy wschodniej krawędzi ogrodu powtarza zadaszenie łączące kuchnię i salę Henryka III w pobliskim Clarendon Palace. Jest ono pokryte gontem dębowym, tak jak w przeszłości Wielka Sala, a strome pochylenie dachu i zakończenia krokwi zostały skopiowane ze średniowiecznego domu kupca z French Street w Southampton. Przy ścianie Wielkiej Sali urządzono małe herbarium z ławką torfową. Wejście do niego wiedzie przez łuk zwieńczony herbem Eleonory Kastylijskiej – purpurowy lew na białym tle i złoty zamek na czerwonym, zgodnie z herbem na jej grobowcu w opactwie Westminster. Wszystkie elementy kamienne (krawężniki, ławki, fontanna, nawierzchnia) wykonane zostały z wapienia z Purbeck, takiego samego jakiego użyto do budowy Wielkiej Sali. Ławki ponadto skopiowano z parapetów znajdujących się w Wielkiej Sali. Przy doborze roślin do prac odtworzeniowych wykorzystano pracę Harveya²⁷ *Mediaeval Gardens*, który sporządził listę średniowiecznych roślin dostępnych współcześnie.

²⁶ *Ibidem*, 121.

²⁷ W swoich badaniach J. Harvey oparł się na *Aelfric schoolboy vocabulary list* z 995 r.; angielskiej wersji poematu Macer Floridus (1395); XIV-wiecznym opisie „Square Garden” autorstwa Henry the Poet; XIV-wiecznym tłumaczeniu Palladiusza; poemacie królewskiego ogrodnika Johna Gardenera (XIV w.); liście roślin sporządzonej w XIV w. przez dominikanina Daniela oraz liście Fromonda z ok. 1525 r. Za: S. Landsberg, *The Medieval...*, 7.

5. KING JOHN'S GARDEN W ROMSEY

Położone w dolinie rzeki Test Stare Miasto w Romsey obejmuje zabytkowe jądro z romańskim opactwem w centrum. Centrum miasta przecinają strumienie wpadające do rzeki Test. Ogród króla Jana znajduje się za budynkiem obecnego Centrum Dziedzictwa (Heritage Centre) przy Church Street 13 w otoczeniu zabytkowych domów. W przeszłości istniał tutaj ogród, jednak popadł w ruinę. Pod koniec lat 80. XX wieku w zapisach nowego planu rozwoju przestrzennego centrum Romsey teren ten przeznaczono na publiczne tereny zielone²⁸. Dzięki staraniom Hampshire Garden Trust w 1990 roku działka została zakupiona przez gminę Test Valley. Dużą rolę w odtworzeniu ogrodu odegrała Gilly Drummond, prezydent Hampshire Garden Trust. Prace finansowane były zarówno ze środków gminy, jak i ze środków agencji rządowej brytyjskiej, opiekującej się zabytkami w Anglii (English Heritage), grantów, ale przede wszystkim dzięki zaangażowaniu wolontariuszy skupionych wokół „Przyjaciół Ogródu Króla Jana”. W 1993 roku powołano zespół projektowy (R. Bebb, G. Moore, M. Ricketts, D. i D. Hargreaves), który zdecydował, że ogród powinien mieć historyczne odniesienia, ale nie może być powielaniem ogrodu z epoki, oraz że nasadzenia powinny ograniczać się do wprowadzenia roślin sprzed 1700 roku. Ogród oficjalnie został otwarty w kwietniu 1995 roku²⁹.

Ogród jest otoczony ceglany murem, jedynie niewielki fragment od południa ogrodzony jest płotem drewnianym. Prowadzą do niego dwa wejścia – od strony wschodniej przez kładkę nad strumieniem i od strony zachodniej przez bramę znajdującą się za budynkiem Centrum Dziedzictwa. Wschodnią granicę ogrodu stanowi jedno z odgałęzień strumienia rzeki Test – strumień Holbrook. Prostokątną działkę z lejkowatym wężeniem od strony zachodniej podzielono na dwa ogrody: północny i południowy. Część północna jest nieregularna, a południowa ma kształt wąskiego wydłużonego prostokąta. Na działce znajdują się dwa zabytkowe budynki: Dom Króla Jana oraz Dom Tudorów³⁰.

Od strony południowej zaprojektowano ścieżkę, wzdłuż której rozmieszczono szeregi ogrodów. Północna część ogrodu ma bardziej swobodny charakter. Wyróżnić w niej można dziedziniec wejściowy (Medwell Court), dziedziniec wewnętrzny

²⁸ Romsey – miasto w Wielkiej Brytanii, leżące w dystrykcie Test Valley, w hrabstwie Hampshire w południowej Anglii. *Look at Romsey: Romsey Old Town*, Test Valley Borough Council, 2008, 3.

²⁹ J. Denham, *The Friends of King John's Garden*, Romsey and District Society, N°84, 2003, 14. Początkowo otwarta została tylko północna część ogrodu. Sukcesywnie oddawano do użytku kolejne części: w 1998 r. zrobiono zadaszenie (*shelter*) nad wejściem w okolicach mostku nad strumieniem; w 2000 r. zadaszenie podtrzymujące ścianę po rozebranych XVIII-wiecznych domach; w 2001 r. ogród w stylu wiktoriańskim, a w 2002 r. wykonano podjazd i fontannę na dziedzińcu wejściowym. Za: A. Burn, *King John's Garden*, Romsey and District Society, N°95, 2006, 6.

³⁰ King John's House jest najstarszym murowanym budynkiem wysuniętym na wschód w kompleksie zabudowy przy Church Street 13. Potwierdziły to przeprowadzone w XX w. badania drewna użytego do budowy, które datują go na 1256 r. Do 1530 r. dom wraz z otaczającym go terenem należał do żeńskiego klasztoru benedyktynek i był domem gościnnym dla mężczyzn. Nazwa Dom Króla Jana została użyta po raz pierwszy w 1927 r., gdyż sądzono, że budynek należał do króla Jana (1167-1216) i służył mu jako domek myśliwski. W ciągu 750 lat historii przechodził wiele zmian. W XVII i XVIII w. znajdował się w nim m.in. browar, a pod koniec XVIII w. przekształcono go w przytułek dla ubogich. Pod koniec XVI w. od strony zachodniej dobudowano do niego drugi budynek w konstrukcji ryglowej z wypełnieniem cegłą (Tudor Cottage). W XVIII w. do wschodniej ściany dobudowano budynek, tzw. Queen Ann Cottages. Cały obszar funkcjonował jako Church Court. W 1938 r. Queen Ann Cottages rozebrano, zachowując jedynie tylną ścianę, służącą obecnie jako ogrodowe wyposażenie. King John's House wpisano po raz pierwszy do rejestru zabytków klasy I 28 sierpnia 1951 r. Obecnie w obiekcie mieści się muzeum. <http://www.parksandgardens.org>; <http://www.english-heritage.org.uk>.

(Courtyard), „Łąkę wiosenną” (Spring Meadow) i „Łąkę letnią” (Summer Meadow). Południowa część ogrodu, rozplanowana jako ciąg kilku przestrzeni, składa się m.in. z ogrodu zielarskiego, ozdobnego, skalnego z fontanną, wiktoriańskiego (Il. 2).

Przed Domem Tudorów znajduje się prostokątny w planie dziedziniec wejściowy, do budowy którego wykorzystano wapień z Purbeck. Na osi budynku, na podwyższonej półokrągłej rabacie, usytuowano fontannę. Dominującą roślinnością jest bukszpan i *sarcococca hookeriana*. Dziedziniec wewnętrzny leży w obrębie wyburzonych XVIII-wiecznych domów, po których pozostała jedynie tylna ściana (obecnie zadaszona) z oknami. Dziedziniec wyłożony jest kamieniem pochodzącym m.in. z kościoła św. Marii i domu z początku XVII wieku. Znajduje się tu również pompa. Dębowa arkadowa ścianka w północno-wschodnim narożniku podtrzymuje róże (piżmową, białokwiatową, rdzawą, Kazanlik). Dominującym elementem jest pigwa pospolita. „Łąka wiosenna” obsadzona jest starymi gatunkami jabłoni (złote renety, cornish aromatic) oraz kwiatami kwitnącymi wiosną (szafirki, przebiśniegi), na ścianie rozpięto winną latorośl (*vitis chasselas*), a w zachodnim narożniku posadzono drzewo figowe. Centralną część „Łąki letniej” zajmuje drzewo ostrokrzewu, będące pozostałością po poprzednim ogrodzie. Rośnie tu również jabłoń, grusza oraz typowe rośliny letnie (ślaz piżmowy, chaber, złocień, dzika marchew, róża), a na ścianie przedzielającej część północną od południowej rozpięte na treliżu jest drzewo wiśni.

W południowej części ogrodu znajduje się niewielki ogród ziołowy, w którym odnaleźć można wiele roślin leczniczych oraz rabaty różane. Za nim rozpościera się ogród ozdobny z powojnikiem, liliami i różami. Wzdłuż ścieżki, rozpięta na ścianie oddzielającej obie części ogrodu, rośnie grusza (odmiana czarna z Worcester, uprawiana już w XIII wieku oraz odmiana Jargonelle). Najnowszy jest ogród wiktoriański z XIX-wiecznymi roślinami, w którym dominują czerwone kolory róż, piwonii, a także niebieskie lawendy.

6. PODSUMOWANIE

W ogrodzie Króla Jana w Romsey co roku odbywają się „Targi Żebraków”, na których występują muzycy, tancerze, wykonywane są madrygaty i czytana jest poezja. Ważnym obszarem działań jest edukacja. Opracowano specjalny program edukacyjny dla szkół, obejmujący tematy z historii Anglii. Oprócz działalności kulturalnej w ogrodzie dwa razy w roku prowadzona jest sprzedaż sadzonek roślin, działa w nim herbaciarnia, a sale w budynkach są wynajmowane na różnego rodzaju uroczystości. Z kolei w Winchesterze w Wielkiej Sali z Okrągłym Stołem Króla Artura i w przylegającym do niej ogrodzie organizowane są konferencje i przyjęcia, a także średniowieczne uczyty. Również w Ogrodzie Królowej Eleonory prowadzone są zajęcia dla młodzieży szkolnej.

Przedstawiony w artykule sposób od-twarzania ogrodów zabytkowych stanowi interesujący nurt w zakresie przybliżenia dziedzictwa kulturowego szerokim rzeszom społeczeństwa. Pozwala on na poznanie historii i jej wpływu na czasy współczesne. Stworzone ogrody nie są martwymi przestrzeniami muzealnymi, ale obszarami, w których tak jak w średniowieczu toczy się życie.